

לשוננו לעם

עורכים: ע' איתן ומ' מדן

מתוך

כרך ד, תשי"ג

האקדמיה ללשון העברית
מוגן בזכויות יוצרים

מלים עבריות ומקבילותיהן באוגריתית

ג

התקבולת אויב-צרה (או „צרה“) משותפת לספרות המקראית ולאוגריתית. כך, למשל, ברורה היא תקבולת זו בכתובים כגון: כי אם שמוע תשמע בקלי ועשית כל אשר אדבר ואִיבתי את אִיבָה וצרתי את צָרִיךְ (שמות כג כב), פן יאמר אִיבִי יכִלְתִּיו צָכִי יגִילוּ כי אמוט (תהל' יגה); עד מתי אלהים יחרף צָר ינָאץ אוֹיֵב שמך לנצח (שם עד י); אם אלך בקרב צָה תחַיִּני עַל אִיבִי תשלח ירך ותושיעני ימינך (שם קלח ז) ועוד ועוד. על הרוב מפרשים אנו את המלה „צָה“ במובן של רעה, אסון, איד וכדומה. אך אין להתעלם מן העובדה, כי בכתובים הרבה אין להלום פירוש זה כלל ועיקר. כך, למשל, בולט קושי זה בכתוב שהזכרנו באחרונה: אם אלך בקרב צָה תחַיִּני עַל אִיבִי תשלח ירך ותושיעני ימינך. לפי פירושה המקובל של המלה „צרה“, כלומר אסון, אִיד, קשה הוא ביותר הביטוי „בקרב צרה“, כלומר בקרב

1. ברשימתי על „אם כִּי“ (לשוננו לעם, לה 11, שורה שנייה מלמטה)

יש למחוק „ואם“. מלת קישור זו נמצאת במילון ב"י א, 268, טור ב, למטה.

אסון, בקרב איד, ואין רעיון מעין זה הולם כלל את העניין
 שכן מדובר בכתובנו במפורש על לחץ אויבים, ולא על
 צרות ואסונות! אף כאן מן הדין שנטה אוזן למה שמספרים
 לנו משוררי אוגרית הקדומים. שם אנו מוצאים את המלה
 „צרת“, היא „צרה“ בלשון העברית המקראית, לא בהוראת
 אסון, אלא בהוראה קיבוצית ברורה של עדת אויבים,
 כלל הצוררים. כך אנו קוראים, למשל, בעלילת בעל (לוח
 III AB, שו' 8—9): הת אבך בעלם הת אבך תמחך הת תצמת
 צרתך (בתרגום עברי: הנה אויביך, הבעל, הנה אויביך
 תמחך, הנה תצמית צרתך), כתוב המזכיר לנו את דברי
 המשורר בתהל' ציב י': „כי הנה איביך ה' כי הנה איביך
 יאבדו יתפרדו כל פעלי און“. ברור שאין המשורר האוגרית
 מתכוון לומר לבעל, כי יצמית את אסונו, אלא את כל
 אויביו, את מת אחיו ועדת מרעיו, את לויתן נחש ברית
 ואת לויתן נחש עקלתון, את השליט בעל שבעת הראשים
 ואת התנין אשר בים — אותם ימחך ויצמית!

ודומה לכך בתיאור מלחמתה של האלה ענת, אחותו
 של בעל, הבאה לריב את ריבו ולנקום את נקמת דמו השפוך
 (לוח V AB, טור ד', שו' 34—35): מן אב יסנע לבעל, צרת
 לרכב ערפת (בתרגום עברי: איזה אויב הוסיע לבעל, איזה
 צרה — כלומר עדת צוררים — לרוכב ערבות²; וכן: לאב יפע
 לבעל, צרת לרכב ערפת (שם שו' 49—50) (ובתרגום עברי:

1. גינזברג, כתבי אוגרית, עמ' 74.

2. קאסוטו, האלה ענת, עמ' 87.

לא אויב הופיע לבעל, לא עדת צוררים לרוכב ערבות)³. דומה כי הוראה ברורה וקדומה זו של „צרת“ באוגריתית הולמתיפה אף כתובים מקראיים הרבה, והכתוב הנזכר מתחלים קליח בכלל אלה: אם אלך בקרב צרה, כלומר, אם אלך בקרב כלל האויבים, כלל הצוררים, אשר סביב שתו עלי, אתה אלהי, תחייני ותצילני מידם. וכן מזמור נד המסתיים „כי מכל צרה הציִני ובאיבי ראתה עיני“ אינו מדבר כלל וכלל על אסונות, אלא על אויבים וצוררים, ואף כאן רשאים אנו להבין את המלה „צרה“ במובן האמור של עדת הצוררים, כלל האויבים. והוא הדין אף במזמור קמ"ג, י"א – י"ב: „למען שמך ה' תחייני בצדקתך תוציא מצרה נפשי, ובחסדך תצמית איִבי והאבדת כל צרִי נפשי כי אני עבדך“. אף מזמור זה עוסק כולו בלחץ האויבים, ואף כאן ממשיך פסוק י"ב את רעיונו של פס' י"א ומקביל לו, ואף בו יש להבין את המלה „צרה“ בהוראת כלל הצוררים. מכאן אולי פתח להבנתם השלמה של כתובים מקראיים נוספים, כגון: זהנה כאשר גדלה נפשך היום הזה בעיני כן תגדל נפשי בעיני ה' ויִצִלני מכל צרה (שמ"א כו כד); וישבע המלך ויאמר חי ה' אשר פדה את נפשי מכל צרה (מל"א א כט), ועוד.

י"ב פעמים מצאנו במקרא את המלה „תוֹשִׁיָה“. כך, למשל, אנו קוראים בישע' כ"ח כ"ט: גם זאת מעם ה' צבאות יצאה הַפֶּאָ עצה הגדיל תוֹשִׁיָה; וכן מיכה ו' ט': קול ה' קָעִיר יקרא ותוֹשִׁיָה יִקְאָה שמך; וכן משלי ב ז: יצפן לישרים

(3) קאסוטו, שם, עמ' 88.

תושיה מגן להלכי תם, וכן איוב ה' יב: מפר מחשבות
 ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה. מלה זו, תושיה, סתומה
 היא ביותר, ואין תימה אפוא, כי כבר נתלבטו בה הרבה
 ראשונים ואחרונים. מתוך עיוננו במקרא נמצאנו למדים,
 שמלה זו מצויה בייחוד בספרות החכמה ובלשון השירה. לעולם
 צורתה צורת נפרד, ללא כינוי ובלא ה"א הידיעה. עפ"ר
 מפרשים מלה מוזרה זו בהוראת חכמה, עצה, וכדומה. כך
 רש"י, למשל, לאיוב ה' יב: „ולא תעשינה ידיהם תושיה:
 אותה עצה שדימו לעשות“; וראב"ע לאותו כתוב: „כטעם
 חכמה, ורבי משה פירש שהוא מן יש“: התרגומים הארמיים
 תרגמוה כלשון מלכא, חכמתא, וכדומה; ואילו רלב"ג רואה
 בה הוראת חוק ונימוס דווקא, כלשונו: „הוא שם לכל נימוס
 וסידור ולזה נקרא התורה תושיה“ וכו'. לא פחות חמורה
 היא שאלת האטימולוגיה של מלה זו, יש שקשרוה במלים
 אכדיות שונות, מלשון תמיכה וסמיכה או רפואה (אף בארמית
 אסא הוא רופא). חוקרים חדשים לא מעטים הציעו כאן
 תיקונים שונים, כך, למשל, גורסים רבים מהם במיכה:
 „ותושיע יראי שמך“ במקום „ותושיה יראה שמך“ וכדומה.
 אבל מן הדין שניתן דעתנו על כך, שבכתובים לא
 לא מעטים ניכרת הוראתה של המלה „תושיה“ כלשון כוח
 וגבורה, ניצחון והצלחה דווקא. כך, למשל: ולא תעשינה
 ידיהם תושיה (איוב ה' יב); עמו עז ותושיה לו שגג
 ומשגה (שם יב טז); לי עצה ותושיה אני בינה לי גבורה
 (משלי ח יד) ועוד.

ואף כאן נוכל אולי להסתייע בכתבי ראס-שמרה. תהיה

האטימולוגיה של המלה אשר תהיה, דומה כי מותר לומר, כי מלה זו מלה כנענית קדומה היא, שכן יש רגליים לדעתם של אלה הסוברים, כי מלה זו נזכרת כבר בכתבי אוגרית הקדומים. בשירים הכנעניים, המוקדשים לתיאור מלחמותיה של האלה ענת, מתאר המשורר האוגריתי את שמחתה ועליצות לבה אחר ניצחונה על אויבי בעל אחיה. מסופר שם, כי את ראשי החללים שהפילה תלתה על גבה ואת ידיהם שינסה על חגורתה. עונג מיוחד הוא לה לטבול את ברכיה בדם הגיבורים קלי המרוץ. לשמחתה אין גבול ואין קץ. בין השאר נאמר שם (לוח V AB, טור ב', שו' 25-28): תֵּעַדְד כְּבֹדָה בְּצַחַק יִמְלֵא לְבָה בְּשִׂמְחָת כְּבֹד עֲנַת תְּשִׂית כְּבָרְכָם תְּעַלֵּל בְּדָם שִׁמְר חֶלְקָם בְּמַמְעָ מֵהָרָם (בתרגום עברי: ירחב כבדה מצחוק, יימלא שמחה לבה, כי ביד ענת תושיה, כי טבלה ברכיה בדם קלים, ירכיה בנצח מהירים)¹. אין אנו באים לפסוק הלכה, כאילו פותר הטקסט האוגריתי הנזכר את כל הקשיים שבמלה „תושיה“, אולם שתי מסקנות נראות בטוחות למדאי:

(א) המלה באה באוגריתית בהוראה של ניצחון, הצלחה כוח וגבורה, והוראה זו הולמת יפה אף כתובים מקראיים אחדים.
 (ב) אין צורך בתיקונים במלה זו. אין לראות בה טעות הקריאה או ההבנה, שהרי ראינו שמלה כנענית-עברית קדומה לפנינו.

ואף על פי שפתרון הבעיות עודנו מאתנו והלאה, דומה כי נפתח כאן פתח להבנתה השלמה של מלה זו.

1. קאסוטו, האלה ענת, עמ' 85.